

JEZUS: MENS OF GOD?

Johannes 1, 14-18; 16, 25-33; 20, 24-31

Jezus: mens of God? - voor veel mensen is dat kennelijk een vraag die op de achtergrond van hun geloofsleven leeft. Ze hebben waarschijnlijk geleerd dat Jezus God in mensengedaante was, maar zijn daaraan gaan twifelen. Maar hoe zit het dan wel?

Om maar meteen met de deur in huis te vallen: het dilemma dat opklinkt uit de geloofsvraag is niet helemaal zuiver. Of-of (óf mens óf God) is nooit de vraag geweest binnen het christendom. Altijd heeft het besef geleefd dat wij in Jezus niet zomaar met een willekeurig mens te maken hadden: hij had iets goddelijks. En ik denk dat dit besef ook wel leeft bij hen die deze vraag stellen. Daarom zou ik in de plaats van dat woordje 'of' het woordje 'en' willen plaatsen, maar tegelijk het vraagteken laten staan. Zo haal ik naar mijn mening niet de scherpte uit de vraag, maar breng haar er op een andere manier in terug.

Nu zullen er mensen zijn die deze vraag meteen beantwoorden met een 'Ja, allicht is hij mens en God!' Maar overal waar wij zeggen: 'Ja, natuurlijk...', of: 'Vanzelfsprekend...', of: 'Allicht...' - daar is geen sprake meer van verwondering. Daar is het vraagteken achter 'Jezus: mens en God?' veranderd in de ijzeren zekerheid van $1+1=2$.

Maar dat doet tekort aan het geheim van Jezus. Een geheim dat gaandeweg ontdekt moet worden. En: een geheim dat je ook daarna niet voorgoed op zak hebt. Het moet bij voortdurende herontdekt worden. Geloof leeft van verwondering. Waar die verwondering ontbreekt is geloof ontaard in een ideologie. Daarom terug naar de vraag: hoe hebben de mens Jezus en God met elkaar te maken?

Er zijn twee manieren waarop je het geheim van Jezus kunt benaderen. De meeste gelovigen die een vraagteken zetten bij de goddelijkheid van Jezus zijn opgevoed met (ik heb de term van de hervormde theoloog Berkhof) een *christologie van boven*. Christologie betekent overigens 'de leer over Christus'.

Een christologie van boven is een opvatting over Christus die start bij zijn goddelijkheid. Christus was God of als God: de eeuwige Zoon van de Vader die uit de hoge afdaalde om mens met de mensen te worden. Dus: wel God én mens, maar met als vertrekpunt en accent zijn goddelijkheid. Het nadeel van zo'n christologie kan zijn, dat het mens-zijn van Jezus al snel onvoldoende de ruimte krijgt. Christus is hier immers in de eerste plaats goddelijk, en pas in tweede instantie mens. Dan kan het gaan lijken

alsof dat mens-zijn niet 'echt' is, maar (oneerbiedig gezegd) slechts een verkleedpartij. De christologie van boven is bovendien een benadering die weinig oog heeft voor de historische Jezus.

Daarom ontstond er sinds de opkomst van dat historisch onderzoek naar Jezus ook een christologie van *beneden*. Die start bij het mens-zijn van Jezus. Laten we maar zeggen: bij de ervaringen die de eerste getuigen met Jezus hebben opgedaan.

Zo komen wij, samen met de leerlingen van Jezus, vanzelf bij het geheim dat Jezus bij zich droeg, en moeten wij net als de leerlingen onder woorden brengen wat zijn geheim voor ons is: wie zeggen jullie dat ik ben? Voor het gevoel van veel gelovigen (en die moet je vooral in orthodoxe richting zoeken) dreigt zo juist weer de goddelijkheid van Christus onvoldoende in beeld te komen. En inderdaad, daar lijkt het soms weleens op.

Ik denk dan ook dat je beide benaderingen bij afwisseling nodig hebt om het geheim van wie Jezus was te kunnen gaan ontwaren. Beide benaderingen, want op één been kun je niet lopen.

Een evangelie dat beide benaderingen kent is in mijn ogen het Johannesevangelie. Het Johannesevangelie is het meest mystieke van de vier. Het heeft een raamvertelling of een kader, waarbinnen het eigenlijke verhaal zich afspeelt. De *raamvertelling* van Johannes zou je kunnen betitelen als een 'christologie van *boven*'. Het verhaal *binnen* het kader als een 'christologie van *beneden*'. Het inzicht dat de lezer vanuit de raamvertelling al van meet af aan meekrijgt, wordt door de personages *in* het verhaal pas gaandeweg ontdekt.

De raamvertelling vinden we in het begin en het slot van het evangelie. Johannes zet in op een abstract en hoog niveau. 'Het Woord was bij God en het was God.' - wie het voor de eerste keer zou lezen, denkt: waar gaat dit over?! Je bent in ijle luchten waar er nauwelijks concrete zaken zijn te zien. Maar al schrijvend daalt Johannes af. Het Woord is mens geworden. Vanuit de hoge hemel komen we op aarde. En dan gaat het verhaal beginnen.

Dat is het begin van het evangelie. Het slot eindigt óók weer hoog. Het speelt niet voor niets na de opstanding: dan komt voor de leerlingen van Jezus zijn goddelijkheid pas echt aan het licht. Om precies te zijn: bij de belijdenis van Thomas die over en tot de opgestane Christus zegt: 'Mijn Heer en mijn God.' De christologie van boven is geland in de leerlingen. Eind goed, al goed.

Maar tussen dat begin en eind, speelt het verhaal zich af. In dat verhaal trekt Jezus op met zijn leerlingen. Zij weten niets af van al dat hoge en ijle dat wij als lezer al hebben meegekregen. Ze hebben te maken met een leermeester zoals er wel meer waren in die dagen. Maar gaandeweg gaan ze ontdekken dat hun leermeester wel heel bijzonder is.

Hij had iets dat zij en andere mensen niet hadden: hij leek zo ongehoord dicht bij God te leven. Alsof hij rechtstreeks uit de hemel aan was komen lopen. Waar hij kwam leek de nieuwe wereld van God al begonnen, daar leek iemand het licht aan te doen. Dat trok de mensen aan.

Maar dat bijzondere in en aan Jezus zorgde ook voor twijfel en verwarring. Er was iets met hem dat niet viel in te passen in de bekende en gangbare patronen. Dat maakte onzeker, wekte ook wrevel.

Maar gaandeweg gaat als een zon door optrekkende mist het inzicht doorbreken wie Jezus was. Van dat proces van twijfel en groeiend inzicht kunnen we iets merken in het middelste Bijbelgedeelte dat we lezen. Jezus vertelt daar dat er een tijd zal komen dat hij rechtstreeks tot zijn leerlingen over God zal spreken. Jezus sprak daar waarschijnlijk over de tijd na Pasen of Pinksteren. Jezus kon over zijn geheim met de Vader tot die tijd alleen in beelden spreken. Maar kennelijk hebben die beelden de leerlingen verward en onzeker gemaakt. Het was ook allemaal zo vaag en onduidelijk! Maar de mededeling dat er een tijd zou komen waarin Jezus zonder beelden tot hen zou spreken, bracht een euforie onder de leerlingen teweeg: eindelijk duidelijke taal! Nu geloofden ze het: Jezus was van God gekomen. Je zou zeggen: dat moet Jezus blij hebben gemaakt: eindelijk brak het inzicht door. Maar Jezus plaatste meteen een vraagteken bij dat prille geloof: 'Nu geloven jullie? Ik help je het geloven,' zei hij. Want het kasplantje van hun geloof zou nog in zwaar weer komen. Op de weg die Jezus zal gaan, zullen ze hem alleen laten. En ze zullen het ook zelf zwaar te verduren krijgen.

En toch, door storm en tegenwind overwint aan het eind van het evangelie het besef: in Jezus hadden wij te maken met een mens in wie God zijn adem had ingeblazen, een mens door God gezonden. Jezus en God – het zijn, om zo te zeggen, twee handen op één buik. Zo Vader, zo Zoon. 'Mijn Heer en mijn God!' roept Thomas, uitgerekend de grootste twijfelaar onder de leerlingen. De cirkel van het evangelie is rond. Het inzicht van het begin is geland bij de discipelen. Van een christologie van boven zijn we via een christologie van beneden weer boven uitgekomen.

Jezus is het gezicht van God – zo zou je de hoofdstroom van de boodschap van het Nieuwe Testament kunnen typeren. Maar let op: dat betekent niet dat, als wij een foto van Jezus hadden gehad, we dan een

foto van God in handen hadden. Jezus is het beeld van God, maar dat is wat anders dan een plaatje. Het Nieuwe Testament biedt ons bijvoorbeeld nergens informatie over het uiterlijk van Jezus. Wij hebben daar wel een voorstelling van, meestal van een goed uitziende en vriendelijk ogende man met lang haar en baard. Maar niemand weet hoe Jezus er uit heeft gezien, lijkwade van Turijn of niet. In de uiterlijke verschijning van Jezus is de Bijbel niet geïnteresseerd. Jezus is het gezicht of beeld van God – maar niet in letterlijke zin. Het gaat niet om hoe Jezus eruit zag, maar om wie en hoe hij was, in woord en daad. Daarin wordt God zichtbaar: in de dynamiek van zijn optreden. Daar heeft de Bijbel hele evangeliën en brieven voor nodig om dat uit te tekenen. Samen bieden zij een beeld van Jezus. En dat beeld geldt als beeld voor God zelf.

Dus: niet een beeld als een plaatje of een afbeelding, maar – zou ik zeggen – meer een beeld in de zin van een icoon. Een plaatje is iets dat ik kan vangen met mijn blik. Bij een icoon is het anders. Om dat duidelijk te maken gebruik ik het volgende voorbeeld.

In 2009 was ik in het Rijksmuseum om daar een schilderij van Vermeer te zien. Het doek was tijdelijk over uit Washington en ik ben er groot fan van Vermeer, dus daar moest ik bij zijn. Daarna dwaalde ik nog even door de zalen, tot ik voor dit schilderij stond. Het is van Rembrandt en het heet 'Zelfportret als de apostel Paulus.' Ik stond voor dat schilderij en bekeek het aandachtig. Mijn blik werd naar de ogen gezogen. Toen gebeurde er iets wat ik alleen maar kan aanduiden als: *de blikrichting keerde zich om*. Niet alleen ik keek naar het schilderij, iets in of door dat schilderij keek ook naar mij. Alsof dat schilderij het raakvlak was van twee werelden, de mijne en een andere, onzichtbare wereld.

Dat is de betekenis van het woord 'icoon'. Een icoon is niet het object van mijn blik, ik word er zèlf door aangekeken! Een icoon is een transparant of raakvlak van een werkelijkheid erachter. Een werkelijkheid van een andere dimensie, die niet op begrip is te krijgen, niet te vangen in ons bekende begrippen of patronen. Maar wel een werkelijkheid. In het geval van een religieuze icoon: een goddelijke werkelijkheid.

Op die manier is Jezus het beeld of de icoon van God: in het beeld dat het Nieuwe Testament schildert van Jezus kijkt God mij aan. En daarmee is God niet op begrip gebracht. En God gaat ook niet op in Jezus. God blijft God – onzichtbaar en oneindig veel groter dan ons bevattingsvermogen. Maar Jezus is zijn icoon. Wie wil weten wie God is, moet zich laten raken door Jezus.

Is het woordje 'God' dan het enige woordje om het geheim van Jezus mee te duiden? Welnee, het Nieuwe Testament kent er tientallen.

Ik som de belangrijkste op:

- Titels die horen bij het aardse werk van Jezus zijn: profeet, lijdende knecht van God, hogepriester
- Titels die horen bij het toekomstige werk van Jezus: Messias, mensenzoon
- Titels die horen bij het huidige werk van Jezus: Heer, Heiland.
- Titels die betrekking hebben op de goddelijke oorsprong van Jezus: Woord van God, Zoon van God, en tenslotte wordt Jezus op enkele plaatsen zelfs vereenzelvigd met God, zoals in Johannesevangelie.

Maar de gelijkschakeling van Jezus met God duikt pas vrij laat in het Nieuwe Testament op. U zult misschien denken: 'Maar ze komt toch in het Johannesevangelie al voor, zo hebben we gelezen?' Dat is waar, maar het Johannesevangelie is dan ook een betrekkelijk laat geschreven evangelie: het dateert van rond 100 na Christus. Dat heeft aanleiding gegeven tot de veronderstelling dat Jezus gaandeweg vergoddelijkt is door de tweede generatie christenen. Maar dat is weer een te grove veronderstelling. De oudste geschriften uit het Nieuwe Testament zijn van Paulus, en Paulus gebruikt in zijn Filippenzenbrief een dan al bestaand lied met een christologie van boven: het lied over Jezus die is afgedaald uit de goddelijk wereld om mens met de mensen te worden. Vanaf het prille begin hebben christenen in Jezus een goddelijk gezant gezien. En dat geloof kristalliseert zich in het Nieuwe Testament steeds verder uit.

Ik kom tot een afronding. Wat het Nieuwe Testament dus laat zien is dat Jezus niet in te passen is in de ons bekende patronen. Het kennen van Jezus bestaat dan ook niet allereerst of uitsluitend uit het aannemen van een leer of een theologie, maar is het gaan van een weg. Het gaan van een weg met Hem.

Daar moet je vooral geen sentimentele boodschap van maken. Want op die weg wordt hij ons vertrouwder, maar blijft hij ons ook vreemd en ongrijpbaar.

Hij is immers niet in te passen in onze patronen, hij wil ons juist meenemen in zijn patronen. Dat verwacht, maakt soms onzeker, komt niet altijd uit. Maar wie bij hem in de buurt blijft, leest in zijn ogen het geheim van een God die ons aanziet in liefde. Niet dat God opgaat in Jezus. Dat is het bezwaar tegen veel christelijke preken en liederen die dwangmatig bijna uitsluitend op Jezus focussen. Jezus werd vanouds *middelaar* genoemd in de christelijke traditie. Daar is het woord 'middel' in te horen.

Hij is het middel, niet het doel. Het doel is God. Jezus zelf zei: 'Ik ben de weg naar de Vader.' Maar wanneer je de weg vraagt naar Albert Heyn gaat het niet allereerst om de weg, maar om Albert Heyn.

Zo is het ook met Jezus en God. Het *draait* in de kerk om Christus, maar het *gaat* om God. Dat lijkt een woordspelletje, maar het is meer. Vergelijk het met een deur. Een deur draait om een scharnier – een schijnbaar onbelangrijk iets, maar het zorgt dat de deur open kan. Want daar gaat het tenslotte om: dat de deur open gaat. Wel, zo is Jezus de scharnier waarover de deur naar God voor ons opendraait. Het *draait* om Jezus, het *gaat* om God.

Is hij dan de enige waarover de deur naar God opengaat? Ik kan het alleen zo zeggen: ik zelf ken geen betere manier. Maar als ik daar al te zeker of triomfalistisch over word, is het Jezus zelf die er een vraagteken bij plaatst: 'Nu geloof je? Ik help het je hopen.' Ja, ook mijn geloof kan door verdrukking of angst in de knel komen.

Maar tegelijk meent hij het: hij *hélpt* het ons hopen. Hij blaast de vonken van ons geloof aan. Met zijn Geest. Die met Hem en de Vader regeert, vandaag en tot in alle eeuwigheid. Amen.

Preek gehouden op 9 mei 2010 in De Morgenster in Papendrecht
Bron: www.pietvandie.nl

VOORBEREIDING

Orgelspel

Welkomstwoord

We zingen (2x):

Neem mij aan zo - als ik ben.
Zui - ver uit wie ik zal zijn.
Druk uw ze - gel op mijn ziel
en leef in mij.

we gaan staan

Stilte voor persoonlijke voorbereiding

Bemoediging, drempelgebed en groet

v.: onze hulp is in de naam van de Heer

g.: **die hemel en aarde gemaakt heeft**

v.: die trouw blijft tot in eeuwigheid

g.: **en niet laat varen het werk van zijn handen**

v.: Laten we bidden:

door Jezus Christus, onze Heer.

g.: **Amen**

v.: de Heer zij met u

g.: **ook met u zij de Heer**

Aanvangspalm: **Psalm 111: 1, 5,6**

we gaan zitten

Over de dienst

Lied van de maand: **Laat de kind'ren tot mij komen**

Gebed om ontferming

.... zo bidden en zingen wij:

Kyrie eleison,
wees met ons begaan,
doe ons weer verrijzen
uit de dood vandaan.
(refrein van gezang 184)

Loflied: **Psalm 89: 3,5**

ROND HET WOORD

De kinderen gaan naar de nevendienst. We zingen: Het licht is ons voorgedaan

Gebed van de zondag

Eerste lezing: Johannes 1, 14-18

*Zingen: **Gezang 150: 1***

Tweede lezing: Johannes 16, 25-33

*Zingen: **Gezang 150: 4***

Derde lezing: Johannes 20, 24-31

*Zingen: **Gezang 150: 5***

Preek: Jezus: mens of God?

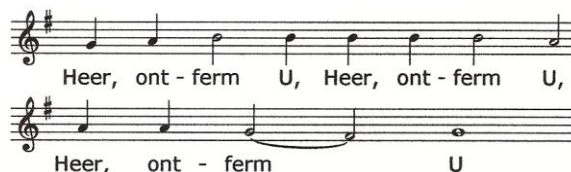
Meditatief orgelspel

*Zingen: **Gezang 446 (in beurtzang)***

GEBEDEN EN GAVEN

Gebeden

v.:zo bidden en zingen wij:

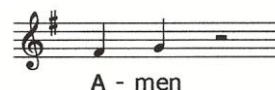
Heer, ontferm U, Heer, ontferm U,
Heer, ontferm U

Stil gebed - Onze Vader

Inzameling van de gaven, bestemd voor

*Slotlied: **Gezang 443***

Zegen

A - men

Orgelspel